

УДК 347.95

Алла ЛЕСЬКО,
суддя Верховного Суду

ВИРІШЕННЯ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ПИТАННЯ ПРО ЗУПИНЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ АБО ЗУПИНЕННЯ ЙОГО ДІЇ

З ухваленням нової редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) його норми щодо вирішення питання про зупинення виконання судового рішення зазнали певних змін, а щодо зупинення дії судового рішення взагалі стали новелою цивільного процесуального законодавства України. Так, ЦПК України передбачено, що суд касаційної інстанції має право зупинити виконання судового рішення або зупинити його дію за клопотанням особи, яка подає касаційну скаргу, або за власною ініціативою.

Слід зауважити, що зміни нормативного регулювання вирішення судом касаційної інстанції питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії торкнулися також Господарського процесуального кодексу України і Кодексу адміністративного судочинства України [1]. Це потребує відповідної уваги осіб, які оскаржують рішення судів у касаційній інстанції, і суддів. У судовій практиці час-

то виникає питання про зупинення виконання судового рішення, а тепер – і про зупинення дії рішення суду. Правильне вирішення згаданих питань слугує досягненню завдань цивільного судочинства – ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

До набрання чинності законом, яким було ухвалено нові редакції трьох процесуальних кодексів, окремі питання зупинення виконання судового рішення вивчалися як фахівцями адміністративного та господарського права та процесу, зокрема, Р. В. Миронюк, О. П. Ломакіною, В. М. Кравчуком, В. П. Тимошуком, В. Е. Беляневичем, так і цивільного права та процесу, зокрема, С.Г. Кузьменко, М.І. Балюком, Д.Д. Луспеником, І.В. Бондар, Т. М. Кучер. Дослідження проблем вирішення судом касаційної інстанції питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії після набрання чинності новою редакцією ЦПК України не здійснювалися. Тож метою цієї статті є аналіз законодавчого врегулювання вирішення судом касаційної інстанції питання про зупинення виконання рішення, ухвали, постанови суду у цивільних справах, які набрали законної сили, а також зупинення їх дії.

Відповідно до абз. 2 частини восьмої ст. 394 ЦПК України при відкритті касаційного провадження у справі за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії.

Зважаючи на формулювання абз. 1 цієї статті, яким встановлено, що якщо разом з касаційною скаргою подано заяви чи клопотання, суд в ухвалі про відкриття касаційного провадження встановлює строк, протягом якого учасники справи мають подати свої заперечення щодо поданих заяв чи клопотань, якщо інше не передбачено цим Кодексом, клопотання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії має подаватись одночасно з касаційною скаргою. Такі дії особи, яка оскаржує судові рішення, є логічними, адже кожна сторона спору має право і повинна забезпечити себе від можливих зловживань з боку іншої.

Однак є ситуації, коли клопотання подається після подання касаційної скарги, наприклад, у разі, коли особі стало відомо, що інша сторона вживає заходів щодо примусового виконання оскаржуваного в суді касаційної інстанції рішення і в разі його виконання, на її думку, настануть незворотні наслідки.

Положення законодавства щодо одночасного подання з касаційною скаргою клопотання про зупинення виконання рішення піддавалося критиці з боку Т. М. Кучер. Розглядаючи питання запобігання виконан-

ню незаконного судового рішення, ухваленого за результатами апеляційного розгляду, вона пропонувала законодавчо вирішити питання щодо прийняття рішення за клопотанням про зупинення виконання рішення (ухвали). Автор зазначає, що «у статті 327 дається тільки вказівка, що за наявності клопотання особи, яка подала скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали). З аналізу цього речення випливає, що клопотання може бути подане тільки зі скаргою, а форма вирішення питання про зупинення, строки її розгляду, повідомлення осіб щодо результатів такого розгляду взагалі не визначені. Тобто неврегульованість зазначеного питання дає підстави судам жодним чином не реагувати на такі клопотання осіб, що взагалі суперечить праву на судовий захист як з точки зору національного, так і міжнародного законодавства» [2, с. 144–145].

Погоджуючись з тим, що питання стосовно подання клопотання про зупинення виконання рішення має бути по-іншому врегульоване у законі, водночас не можна погодитись з обґрунтуванням автором цієї пропозиції.

На практиці суд, як правило, бере до уваги подане після подання касаційної скарги клопотання щодо необхідності зупинення виконання рішення. Суд розглядає зазначене клопотання і залежно від його обґрунтованості та наявності відповідних підстав зупиняє виконання (дію) рішення суду або ухвалює рішення про відмову в задоволенні такого клопотання. І все ж таки доцільно законодавчо закріпити можливість особи, яка оскаржує рішення в касаційному порядку, подати клопотання про зупинення виконання судового рішення й після відкриття касаційного провадження і до його закінчення, закріпивши це положення у частині восьмій ст. 394 ЦПК України.

Слід пам'ятати, що основною підставою для вирішення судом питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії, є клопотання особи, яка подала касаційну скаргу. Саме обґрунтованість клопотання щодо необхідності зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії, дає підстави суду для задоволення або відхилення клопотання і прийняття відповідного рішення. Особі, яка подає касаційну скаргу, необхідно переконливо довести суду необхідність такого зупинення.

Разом з тим, у ст. 436 ЦПК України передбачено, що суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку.

Тобто, якщо абз. 2 частини восьмої ст. 394 ЦПК України ставить вирішення судом питання зупинення виконання (дії) судового рішення в залежність від наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, то ст. 436 ЦПК України наділяє суд правом здійснити такі процесуальні дії з власної ініціативи.

Вочевидь, що ухвала суду про зупинення виконання (дії) судового рішення за відсутності клопотання особи, яка це рішення оскаржила, повинна бути належно вмотивована. Обставини, які слугують підставою для того, щоб суд виявив таку ініціативу, повинні бути істотними. На нашу думку, вмотивованим повинно бути й судове рішення у формі ухвали, постановлене за результатами розгляду клопотання скаржника про зупинення виконання (дії) судового рішення. Однак у цьому випадку суд виходить із обставин, наведених скаржником у клопотанні, а у випадку ініціативи суду – з доводів касаційної скарги, які можуть свідчити про необхідність зупинення виконання чи дії рішення суду.

Потрібно мати на увазі, що, оскільки повноваженнями із зупинення виконання та зупинення дії рішення суду наділений саме суд касаційної інстанції, мова завжди буде йти про зупинення виконання (дії) рішення, яке набрало законної сили і яке відповідно до ст. 129-1 Конституції України є обов'язковим до виконання. Можна сказати, що такі повноваження суду касаційної інстанції є унікальними і застосовувати їх слід за наявності для того правових підстав.

Такими підставами можуть бути, безумовно, випадки, коли рішенням суду стягнуто значні суми коштів з боржника, рішення стосується виселення осіб, поновлення трудових прав, тобто основоположних прав людини, і доводи касаційної скарги або клопотання є переконливими, свідчать про те, що в подальшому при вивченні матеріалів справи може бути встановлено, що рішення судів попередніх інстанцій є незаконними і необґрунтованими.

Складніша ситуація виникає, коли мова йде не про зупинення виконання рішення суду або зупинення його дії. Такі випадки можуть мати місце в разі ухвалення судом рішення про визнання недійсними договорів відчуження майна. Ухваленням такого рішення навіть при незастосуванні реституції, відновлюються права попереднього власника на майно. Оскільки оскаржене рішення набрало законної сили, попередній власник має можливість розпорядитися цим майном до закінчення касаційного провадження, і навіть у разі задоволення касаційної скарги подальше відновлення прав скаржника може стати неможливим або значно утрудненим.

На нашу думку, наділення суду правом зупинити дію рішення було ви-

могою часу, оскільки судова практика показала, що дія судових рішень, якими попередній власник відновлювався в правах на період до скасування цих рішень судом касаційної інстанції, часто призводила до незворотних наслідків. Відмінність зупинення виконання рішення суду від зупинення дії полягає в тому, що зупинення дії рішення суду можливе лише щодо рішень, які не передбачають примусового виконання.

Таким чином, крім частини восьмої ст. 394 ЦПК України, процедуру зупинення виконання судового рішення і зупинення дії судового рішення також регламентовано у ст. 436 цього Кодексу. Маємо певні зауваження до неї.

Стаття називається «Зупинення виконання судового рішення», однак на сьогодні, коли її доповнено нормами щодо зупинення дії рішення суду, назва не відображає її змістового наповнення. Слід також зважати на принципові відмінності зупинення виконання рішення і зупинення дії рішення суду. Очевидно, що у назві статті 436 ЦПК України залишено назву статті ЦПК України у попередній редакції. На наше переконання, назву статті 436 ЦПК України має бути змінено відповідно до її змісту, а саме – «Зупинення виконання та зупинення дії судового рішення».

Аналізована стаття встановлює, що суд касаційної інстанції за заявою учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку. Про зупинення виконання або зупинення дії судового рішення постановляється ухвала. Суд касаційної інстанції у постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії).

Зупинення виконання рішення суду, зупинення дії рішення суду є правом суду і належить до дискреційних повноважень суду. Обставини щодо необхідності зупинення виконання чи дії рішення суду можуть містити доводи касаційної скарги або зміст доданих до касаційної скарги судових рішень.

Моментом зупинення виконання рішення суду і зупинення дії рішення суду є набрання чинності ухвалою про це. Моментом відновлення – закінчення касаційного провадження ухваленням відповідного судового рішення касаційною інстанцією.

ЦПК України не встановлює строку для розгляду судом касаційної інстанції клопотання про зупинення виконання рішення і постановлення ухвали за результатами розгляду. На нашу думку, клопотання має бути розглянуте в строк, встановлений для вирішення питання про відкриття

провадження у справі або про відмову у відкритті касаційного провадження, передбачений частиною дев'ятою ст. 394 ЦПК України, тобто не пізніше ніж через десять днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків. Таким чином, залишаючи касаційну скаргу без руху, суддя не вправі вирішувати питання про зупинення виконання рішення або дії рішення суду, адже будь-які процесуальні рішення можуть бути ухвалені тільки за касаційною скаргою, яка за формою і змістом має відповідати встановленим законом вимогам.

Слід зауважити, що в науковій літературі висловлюється думка про те, що клопотання про зупинення виконання рішення суду має розглядатись незалежно від залишення касаційної скарги без руху. Ми не можемо погодитись позицією, у якій стверджується, що не можна залишати без розгляду клопотання про зупинення виконання рішення в період перебування касаційної скарги без руху. Така позиція її автором пояснюється тим, що клопотання, яке направлено не на перевірку законності оскаржуваного судового акта, а на призупинення його виконання, має самостійне процесуальне значення і його цільове призначення полягає за аналогією із забезпечувальними заходами в збереженні статусу-кво. І в подальшому, якщо недоліки в оформленні касаційної скарги не будуть усунені, то касаційний суд в ухвалі про її повернення може вказати на скасування зупинення виконання судового акта, який набрав законної сили [3, с. 127]. На нашу думку, такі дії суду виходитимуть за межі його повноважень та можуть сприяти зловживанню процесуальними правами особою, яка подала неналежно оформлену скаргу.

Крім того, вирішення питання про зупинення виконання або дії судового рішення (ухвали) законодавцем передбачено у частині восьмій ст. 394 ЦПК України, якою врегульовано процедуру відкриття касаційного провадження у справі, зміст ухвали про відкриття касаційного провадження. Таким чином, передумовою зупинення є наявність підстав для відкриття касаційного провадження, передбачених Кодексом.

Аналогічний підхід був висловлений у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22 грудня 2006 року № 9 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Верховного Суду України № 2 від 12 червня 2009 р.), яким було роз'яснено, що виконання судових рішень, що набрали законної сили, не можна зупиняти для забезпечення позову. [4]

Аналіз практики суду касаційної інстанції свідчить про те, що підставами відмови у зупиненні судового рішення є те, що заявником не надано

доказів виконання оскаржуваного судового рішення, а також не наведено обґрунтованих підстав, за яких суд касаційної інстанції вважає за необхідне зупинити його дію.

Залишається дискусійним питання щодо права суду касаційної інстанції зупинити виконання рішення, щодо якого законом передбачена можливість допущення до негайного виконання. Так, відповідно до ст. 430 ЦПК України суд допускає негайне виконання рішень у справах, зокрема, про: поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника; відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала; розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Попри допущення негайного виконання, такі рішення на час відкриття касаційного провадження не завжди виконані, можливість зупинення їх виконання не втрачена і клопотання про їх зупинення мають місце в судовій практиці. Однак правомірність такого зупинення завжди викликала питання.

Нагадаємо еволюцію норми про зупинення виконання рішення суду. Стаття 329 ЦПК 1963 р. встановлювала, що якщо справа передана на розгляд складу судової палати, то суд може зупинити виконання відповідних рішень до закінчення касаційного провадження. Це питання вирішувалося одночасно з вирішенням питання про передачу справи на розгляд складу судової палати судом у складі трьох суддів у нарадчій кімнаті без виклику осіб, які беруть участь у справі.

Частина перша ст. 328 ЦПК України 2004 р. (у редакції від 3 серпня 2017 р.) встановлювала, що за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суддя-доповідач у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду. При перегляді судових рішень Верховним Судом України відповідно до п. 2 частини першої ст. 360-1 ЦПК України 2017 р. суддя-доповідач був зобов'язаний протягом п'ятнадцяти днів з дня відкриття провадження здійснити підготовку справи до розгляду Верховним Судом України, зокрема, вирішити питання про зупинення виконання відповідних судових рішень.

До так званої «малої» судової реформи (2002 р., коли вперше суди другої інстанції були наділені повноваженнями суду апеляційної інстанції, тобто стали судами права і факту, та отримали право ухвалювати самостійно рішення за результатами розгляду справи) правом зупиняти виконання рішень, ухвал та постанов, що набрали законної сили, були наділені службові особи, яким було надано право принесення протестів до закінчення провадження в порядку нагляду. Такі правила були встановлені, зо-

крема, ст. 331 ЦПК УРСР 1963 р. Такою службовою особою, зокрема, був прокурор визначеного рівня прокуратури. Службові особи, яким було надано право принесення протесту в порядку нагляду, могли зупиняти виконання рішень, ухвал і постанов до закінчення провадження. Тобто вони вправі були зупиняти виконання не тільки вже опротестованого рішення, а й такого, законність якого перевіряється. Необхідність зупинення виконання зумовлювалася тим, що в період між зверненням з наглядною скаргою до принесення протесту мине певний час, протягом якого судове рішення, згодом опротестоване і скасоване в порядку нагляду, може бути виконане [5, с. 353]. Як бачимо, прокурори мали більше прав, ніж сьогодні, однак і на той час прохання сторони не створювало обов'язку для судово-наглядних органів зупинити і переглянути судові рішення в порядку нагляду.

Ці положення були відображені в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду цивільних справ в порядку нагляду» № 2 від 26 січня 1990 р. (із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму ВСУ № 13 від 25 грудня 1992 р., № 15 від 25 травня 1998 р.), яким роз'яснювалося, якщо виконання рішення, для опротестування якого є підстави, спричинить такі зміни, після яких відновлення попереднього становища стане неможливим або утрудненим, службовій особі, до компетенції якої належить принесення протесту, слід обговорити питання про зупинення виконання рішення. За змістом ст. 331 ЦПК України зупинення виконання рішення діє до його скасування відповідною службовою особою, а в разі відхилення протесту – його дія припиняється з моменту прийняття постанови (ухвали) суду наглядної інстанції. Саме по собі принесення протесту на судові рішення зупиняє його виконання лише в разі, коли такі наслідки передбачені законом [6].

На завершення зауважимо, що слід пам'ятати про вимоги частини сьомої ст. 431 та пп. 17.2 п. 1 перехідних положень ЦПК України, якими врегульовано повноваження суду, спрямовані на забезпечення порядку звернення судових рішень до виконання, у разі вирішення питання про зупинення виконання (дії) судового рішення, застосування яких пов'язується із запровадженням Єдиного державного реєстру виконавчих документів, що має стати предметом окремого дослідження.

Підсумовуючи викладене слід зробити висновок, що практика застосування ЦПК України щодо зупинення виконання і зупинення дії рішення суду потребує більш глибокого аналізу, узагальнення з метою удосконалення як цих норм, так і практики їх застосування.

Перелік використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України № 2147-19 від 03.10.2017 // *Голос України*. – 28.11.2017. – № 221-222 (6726-6727).

2. Кучер Т. М. *Право на судовий захист в порядку цивільного судочинства України* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Кучер ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 198 с.

3. Харламова И. В. *Арбитражный суд: цели кассационного производства* / И. В. Харламова. – М. : Статут, 2009. – 189 с.

4. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову : постанова Пленуму ВСУ від 22.12.2006 № 9 (із змінами, внесеними згідно з постановою Верховного Суду № 2 від 12.06.2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06>

5. Цивільний процесуальний кодекс Української РСР. Науково-практичний коментар / відп. ред. І. П. Кононенко. – К. : Вид-во політ. літ. України, 1973. – 488 с.

6. Про практику розгляду цивільних справ в порядку нагляду : постанова Пленуму ВСУ № 2 від 26.01.90 (із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 25.12.92 № 15 від 25.05.98) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-90>

ЛЕСЬКО А. Вирішення судом касаційної інстанції питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії.

У статті викладені результати вивчення законодавства про вирішення судом касаційної інстанції питання про зупинення виконання судового рішення та зупинення дії судового рішення, а також практики застосування його норм. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення відповідних норм процесуального законодавства і надано рекомендації щодо його застосування.

Ключові слова: зупинення виконання судового рішення, зупинення дії судового рішення, дискреційні повноваження суду, диспозитивність, касація.

ЛЕСЬКО А. Разрешение судом кассационной инстанции вопроса о приостановлении исполнения судебного решения или приостановления его действия.

В статье изложены результаты изучения законодательства о разрешении судом кассационной инстанции вопроса о приостановлении исполнения судебного решения и прекращении действия судебного решения, а также практики применения его норм. Сформулированы предложения по совершенствованию соответствующих норм процессуального законодательства и даны рекомендации по его применению.

Ключевые слова: *приостановление исполнения судебного решения, приостановление действия судебного решения, дискреционные полномочия суда, диспозитивность, кассация.*

LESKO A. Resolving by the court of cassation instance the issue on suspension of enforcement of a court decision or suspension of effect of a court decision.

The article contains the results of studies of the norms of the Civil Procedural Code of Ukraine regarding the issue of suspension of enforcement of a court decision or suspension of effect of a court decision by the cassation court and the practice of their implementation.

The powers of the cassation court to decide whether to suspend the enforcement or effect of a court decision belongs to the right of the court and are inherently discretionary. The author emphasizes the difference of notions “suspension of enforcement” and “suspension of effect” of a court decision, considers the special aspects of solving the issue on suspension enforcement or effect of a court decision on motion of a person who filed the cassation complain and on court’s own motion. The article proves the necessity to submit the proper justification for the suspension in the motion and/or cassation complain filed by a person on the one side and the requirement of the cassation court to adopt the resolution for the suspension grounded on properly analyzed subsequences submitted in the motion/cassation complain on the other side.

The author also looks into a question of the right of a cassation court to suspend the enforcement of a court decision for which the Civil Procedural Code of Ukraine provides the possibility of immediate execution.

In this article the author formulates suggestions for improvement of the appropriate norms of procedural legislation and provides recommendations of its implementation. In particular, the author explains the reasonability to enhance p. 8 art. 394 of the Civil Procedural Code of Ukraine with the provision that a motion for suspension of enforcement of a court decision or suspension of effect of a court decision can be submitted at any stage of the cassation proceedings and not only upon filling the cassation complain.

Key words: *suspension of enforcement of a court decision, suspension of effect of a court decision, discretionary powers of court, discretion, cassation.*